

Tanja LAZIĆ, muzejska savjetnica
Muzej Semberije u Bijeljini

MUSTAFA GRABČANOVIĆ – PRVI BIJELJINSKI HRONIČAR

Apstrakt: Rad je posvećen Mustafi Grabčanoviću kao prvom hroničaru Bijeljine. Akcenat rada je na Grabčanovićevoj pisanoj ostavštini na temu kulturne baštine, sporadično objavljivanoj u lokalnim glasilima, listu za književnost i kulturu „Brazde“, a zatim u preko stotinu i sedamdeset tekstova feljtona: „Iz prošlosti našeg kraja“ u Semberskim novinama. U pomenutim tekstovima Grabčanović je javnosti decenijama predstavljao različite teme iz kulturne historije i brojne historijske događaje i ličnosti iz našeg kraja. Iako istraživač amater, on je svom zadatku pristupao krajnje ozbiljno, tragajući za vjerodostojnim historijskim izvorima u brojnim arhivskim, bibliotečkim i muzejskim ustanovama u nekadašnjoj SFRJ i inostranstvu. Građu je istovremeno dopunjavao svjedočenjima i sjećanjima starijih sugrađana čiji su datumi rođenja sezali i do vremena smjene osmanske i austrougarske vlasti u našem kraju. Iako se u tekstovima Mustafe Grabčanovića objavljenim u lokalnoj štampi mogu pronaći sporadični nedostaci, njegov rad je i dalje nezaobilazno štivo za svakog istraživača prošlosti Bijeljine i okoline. Istovremeno, Grabčanovićevo djelo sažima sve ono što se može označiti kulturnim naslijeđem našeg kraja.

Ključne riječi: *Mustafa Grabčanović, istorijska istraživanja, kulturna istorija, Semberija, Bijeljina, kulturno naslijeđe.*

MUSTAFA GRABCANOVIC – THE FIRST CHRONICLER OF BIJELJINA

Abstract: *The work is dedicated to Mustafa Grabcanovic as the first chronicler of Bijeljina. The emphasis of the work is on Grabcanovic's written legacy*

on the topic of cultural heritage, published sporadically in local newspapers, the literature and culture paper *Brazda*, and then in over one hundred and seventy feuilleton texts: "From the past of our region" in *Semberske newspaper*. In the aforementioned texts, Grabčanović presented to the public various topics from cultural history and numerous historical events and personalities from our region for decades. Although an amateur researcher, he approached his tasks extremely seriously, searching for reliable historical sources in numerous archive, library and museum institutions in the former SFRY and abroad. At the same time, he supplemented the material with the testimonies and memories of older citizens whose dates of birth went back to the time of the change of Ottoman and Austro-Hungarian power in our region. Although there are occasional flaws in Mustafa Grabčanović's texts published in the local press, his work is still essential reading for any researcher of the past of Bijeljina and its surroundings. At the same time, Grabčanović's work summarizes everything that can be marked as the cultural heritage of our region.

Keywords: Mustafa Grabčanović, historical research, cultural history, Semberija, Bijeljina, cultural heritage.

UVOD

U posljednje dvije decenije Mustafi Grabčanoviću posvećeni su različiti napisi, kako o njegovom književno - poetskom stvaralaštvu tako i o njegovoj ulozi kao prezentera prošlosti Bijeljine i okoline¹. Godine 2016. zahvaljujući građi koju je sačuvao i priredio Mustafin sin Fejsal Grabčanović i velikodušnoj finansijskoj pomoći Bijeljince Jasmina Ahmetovića, iz štampe je napokon izašla i knjiga, tačnije monografija Mustafe Grabčanovića *Bijeljina i Bijeljinci*, objavljena dvadeset i šest godina poslije njegove smrti, kao izdavački poduhvat Bošnjačke zajednice kulture „Preporod“ Bijeljina.² Knjiga je sažela brojne Grabčanovićeve

¹ Панто Ст. Секулић, *Књижевни и културни видици Семберије, Народна Библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина*, 2002., 18; Mustafa Hadžigrabčanović https://hr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Had%C5%BEigrab%C4%8Danovi%C4%87_Jusuf_Trbić,_Čuvari_vremena_2, BZK „Preporod“, Bijeljina/Sarajevo, 2016., 185-189; Mustafa Grabčanović – Noć na Drini <https://preporodbn.com/mustafa-grabcanovic-noc-na-drini/>

² Mustafa Grabčanović, *Bijeljina i Bijeljinci*, BZK „Preporod“ Bijeljina, 2016. 7-361.

tekstove iz prošlosti grada koji su godinama brižljivo pripremani od strane autora kao značajan prilog budućoj reprezentativnoj monografiji Bijeljine.³

Objavlivanjem knjige *Bijeljina i Bijeljinci*, Mustafe Grabčanovića, 2006. godine, njegov višedecenijski rad dobio je zasluženu satisfakciju, a javnost značajnu publikaciju koja je sveobuhvatno i uvjerljivo prikazala sve ono bitno što se o jednom gradu i ljudima može reći. Sažimajući brojne teme, od geografskih, arheoloških i historijskih podataka o Bijeljini, preko putopisa o našem kraju, razvoja naselja i zgrada, stanovništva i njegovog zanimanja, razvoja privrede, komunalne djelatnosti, zdravstva, saobraćaja, pošte, hanova - svratišta, prosvjete, kulture, lova, sporta, zabave, štampe, književnosti i umjetnosti, uz brojne foto-priloge, navode izvora i literature, priređivač/i su se istinski potrudili da vjerno prenesu autorove tekstove i namjeru.

Uz sve navedeno, mišljenja smo da Grabčanovićeви istorijski zapisi zaslužuju da iznova ukažemo na njihov sadržaj i značaj za poznavanje prošlosti Semberije, kao i vrijednost u domenu očuvanja lokalnog kulturnog naslijeđa.

Kao rođeni Bijeljina, čija je porodica, u vrijeme učvršćivanja državnosti Srbije šezdesetih godina 19. vijeka, iz Užica prešla u Bosnu i novi dom potražila u Bijeljini⁴, Grabčanović je bio neobično vezan za rodni grad, zavičaj i ljude u njemu. Rođen je 15. januara 1912. godine u Bijeljini gdje završava osnovnu školu i Gimnaziju, a zatim se na Pravnom fakultetu u Beogradu školuje za državnog finansa. Kao oficir finansijske policije radio je u Bijeljini, Tuzli, Rogatici i Brčkom.⁵ Treba naglasiti također da se još kao gimnazijalac bavio poezijom, i u to vrijeme objavio prvi dio zbirke pjesama „*Bosna*“. Drugu knjigu poezije „*Krajolici moje Semberije*“, štampao je u Umagu 1984. godine, skoro pola vijeka kasnije. O njegovoj trajnoj posvećenosti poeziji svjedoče i pjesme koje, povremeno od 1970. do 1984. godine objavljuje u bijeljinskom listu za književnost i kulturu „*Brazde*“.⁶

³ Nažalost, uprkos brojnim namjerama, pripremanjima i dogovorima koji traju više od pola vijeka u vezi s izradom Monografije, ona ni do danas nije realizovana.

⁴ Jusuf Trbić, *Čuvari vremena 2*, BZK „Preporod“, Bijeljina/Sarajevo, 2016., 186.

⁵ Ibidem.

⁶ Mustafa H. Grabčanović, *Skitnice*, *Šuma*, *Brazde*, br. 8, 29. novembar 1970., 11; Mustafa H. Grabčanović, *Splavar*, *Brazde*, br. 22, 25. maj 1979., 7; Mustafa H. Grabčanović, *Jecaj golog drveća*, pjesma, *Brazde*, br. 24, 25.05.1980, 13; Mustafa H. Grabčanović, *Semberija*, *Brazde*, br. 28-29, god. 22, *Bijeljina*, 25.05.1982, 19; Mustafa H. Grabčanović, *Skadarlija*, *Brazde*, br. 32-33, god. 23, 25. maj 1983, 16; Mustafa H. Grabčanović, *Sofka*, *Brazde*, . br. 32-33, god. 23, 25. maj 1983, 19; Mustafa H. Grabčanović, *Zavičajni sonet*, *Brazde*, br. 36-37, god. 24, 25. maj 1984, 16.

U vrijeme pripreme prvog urbanističkog plana Bijeljine polovinom 20. vijeka, među višečlanim timom za njegovu izradu naći će se i Mustafa Grabčanović, kome je povjereno da priredi kraći tekst o geografsko - istorijskim, kulturnim i tradicijskim karakteristikama Bijeljine.⁷ Završetak Urbanističkog plana grada predstavljao je na neki način novi početak za Grabčanovića - trajno i pasionirano istraživanje prošlosti Bijeljine i okoline.

Iako istraživač amater, Mustafa Grabčanović je svom zadatku pristupao krajnje ozbiljno, tragajući za vjerodostojnim istorijskim izvorima u brojnim arhivskim, bibliotečkim i muzejskim ustanovama u tadašnjoj SFRJ i inostranstvu. Građu je istovremeno dopunjavao svjedočenjima i sjećanjima starijih sugrađana čiji su datumi rođenja sezali i do vremena smjene osmanske i austrougarske vlasti u našem kraju. O Grabčanovićevoj posvećenosti istraživanjima prošlosti rodnog kraja, Jusuf Trbić je napisao sljedeće: „*On se istorijom bavio na način kako to rade pravi naučnici – studiozno, temeljito, dosljedno, i radio je na tome svakog dana. Pričali su mi da je sedamnaest svojih godišnjih odmora, proveo o svom trošku, u muzejima i arhivima Beča, Istanbula, Sarajeva, Beograda, Budimpešte, istražujući i sakupljajući građu koja će Bijeljini i Bijeljincima sačuvati sjećanje.*“⁸

Mada je brižljivo prikupljene podatke, do početka sedamdesetih godina 20. vijeka već bio uobličio u cjelinu koja je imala odlike monografije grada, okolnosti mu jednostavno nisu išle na ruku i uprkos brojnim obećanjima lokalnih vlasti, Grabčanovićev rad je stajao u zapečku, bez nade za objavljivanje.

IZ PROŠLOSTI NAŠEG KRAJA PEROM MUSTAFE GRABČANOVIĆA

Od 1964. do 1973. godine u listu *Brazde* pojavljuje se sporadično sedam Grabčanovićevih priloga o prošlosti Bijeljine⁹, da bi tek od 1981. godine, u

⁷ Mustafa Grabčanović, *Monografija Grada Bijeljine*, БИЈЕЉИНА-ГЕНЕРАЛНИ УРБАНИСТИЧКИ ПЛАН, Урбанистички завод НРБих, Сарајево, 1956., 3-14.

⁸ Jusuf Trbić, 187.

⁹ Mustafa H. Grabčanović, *Nemirna krv, reportaža o bijeljinskim Romima tokom đurđevdanske proslave*, *Brazde*, br. 5, Bijeljina, 24. maj 1964., 6; Mustafa Grabčanović i Namik Hujdurović, *Fotos za muzejsku zbirku*, tekst o fotografiji poplave u Bijeljini 1896. na staroj zelenoj pijaci, *Brazde*, br. 8, Bijeljina, 29. novembar 1970., 4; Mustafa H. Grabčanović, *Fotosi za muzejsku zbirku (Hadži-begova kuća i kuća Dike Jovičića)*, *Brazde*, br. 10, Bijeljina, 2. april 1971, 2; Hadžigrabčanović, Mustafa, *Bijeljina u statistici (1531-1961)*, *Brazde*, br. 10, Bijeljina, 2. april 1971, 12; Mustafa H. Grabčanović, *Fotos za muzejsku zbirku (zgrada „Konaka“ i Komunalne škole)*, *Brazde*, br. 11, Bijeljina 25. maj 1971, 11; Mustafa H. Grabčanović, *Fotos za muzejsku zbirku (hotel „Drina“)*, *Brazde*, br. 12, Bijeljina 29. novembar 1971, 9; Mustafa H.

Semberskim novinama (glasilu SSRN Opštine Bijeljina)¹⁰, nedugo od početka njihovog izdavanja, započelo redovno objavljivanje Mustafinih tekstova u formi feljtona pod nazivom „*Iz prošlosti našeg kraja*“. Tako je rad Mustafe Grabčanovića konačno i zaslužen ugledao svjetlost dana, a svi oni koji su se 'u čaršiji' decenijama pitali „*šta to Mustafa radi*“, napokon su dobili odgovor.

Kako Muzej Semberije u Bijeljini u svojoj hemeroteci posjeduje gotovo sve primjerke feljtona Mustafe Grabčanovića, pod naslovom „*Iz prošlosti našeg kraja*“¹¹ objavljivano od broja 18 „*Semberskih novina*“, od 1. septembra 1981. do 1. juna 1990. godine i broja 224, u prilici smo brojne priče i poglavlja iz knjige ***Bijeljina i Bijeljinci*** čitati i u njihovom izvornom obliku, često u znatno široj i detaljnijoj formi i tako dobiti još važnih saznanja o istorijskim prilikama i ljudima, u Bijeljini i okolini. Potvrda ovome je činjenica da većina tematskih priloga ima nastavke u dva ili više brojeva Semberskih novina. Primjetno je da tekstovi objavljeni u Semberskim novinama uglavnom nisu imali hronološku i tematsku matricu i nerijetko se uočava ponavljanje pojedinih tema, uz manje ili veće izmjene, tačnije dopune, što je posebno vidljivo od juna 1989.

U okviru pomenutog feljtona „*Iz prošlosti našeg kraja*“ Grabčanović je javnosti predstavio brojne kulturno - istorijske zanimljivosti: tekst o dr Jakobu Kohutu i istoriji zdravstvene zaštite u Semberiji, prve pozorišne predstave u Bijeljini, doseljavanje Jevreja u Bijeljino, početak radničkog organizovanja u Bijeljini i štrajk opančarskih radnika u Bijeljini 1905. godine kao i školstvo u prošlosti našeg kraja tokom osmanske uprave i perioda Austro-Ugarske monarhije. Detaljno se bavio i izgradnjom kanala Dašnica, hanovima i hotelima u Bijeljini, istorijom manastira Tavna, štrajkom opančara u Bijeljini 1936. godine, te pomenom Bijeljine u putopisu Evlije Čelebije. Nakon teksta posvećenog dešavanjima u vrijeme okupacija Bijeljine od strane Austro-Ugarske u jesen 1878. godine, upoznaje nas i sa prvim Statutom opštine Bijeljina iz 1879. godine, istorijom razvoja Bijeljine od naziva Četvrtkovište u osmanskom periodu do poslije Prvog svjetskog rata, bilješkama o Bijeljini koje je ostavio austrijski vojnik Egon Ervin Kiš tokom svog kratkog boravka u Semberiji u Prvom svjetskom ratu.¹²

Grabčanović, *Fotos za muzejsku zbirku (Gimnazija)*, Brazde, br. 13, Bijeljina, 1. januar 1973, 13.

¹⁰ Semberske novine izlaze i danas, dva puta mjesečno kao „*List građana Bijeljine*“.

¹¹ Nedostajuće priloge uspjeli smo uglavnom dopuniti tokom istraživanja za ovaj rad zahvaljujući ljubaznosti i profesionalnosti redakcije Semberskih novina i urednice g-đe Verice Zelenović

¹² Egon Ervin Kisch, *Zapiši to, Kisch*, Naklada „Binoza“ – Zagreb – Novinarski dom, 1930.

Tri nastavka Grabčanović je posvetio arheološkim iskopinama u Bijeljini i okolini, a zatim piše o znamenitim Sempercima u Prvom srpskom ustanku, srednjovjekovnom gradu Teočaku, bioskopu u Bijeljini, prvom sačuvanim dokumentu o Bijeljini, kao i razvoju pošte, telegrafa i telefona u našem gradu. Među objavljenim Grabčanovićevim tekstovima slijede oni o ugovoru o razgraničenju 1718. godine u vrijeme austrijsko - turskog rata, dva priloga o štampi u Bijeljini, te priče o velikom požaru u bijeljinskoj čaršiji 1867. godine, poplavi Drine 1896. godine, razvoju industrije i trgovine i najstarijim sačuvanim stambenim objektima u gradu - kućama Imamovića, Alipaše Fidahića, Pere Simića Mostarca i Dike Jovičića.

Iako smo već naglasili da se Grabčanovićev feljton ne pridržava hronologije i čvrste tematske povezanosti, svaki naredni prilog je nova i zanimljiva priča o lokalnoj istoriji i kulturnoj baštini: Srpsko - pravoslavna crkva Sv. Georgija, prvi fudbalski klubovi u Bijeljini, postanak i razvoj Novog Sela, boravak poznatog pjesnika Kranjčevića u Bijeljini, detalji o zemljanom utvrđenje u Bijeljini tzv. šarampovu oko centra naselja - čaršije, bitka na Bijeljini 1716. tokom austrijsko-turskog rata, i prikaz posebno važnog dokumenta iz 1446. godine o prvom pomenu imena Bijeljina sa fotokopijom originalnog teksta iz Dubrovačkog arhiva. Grabčanović detaljno piše o Trgovačkoj školi u Bijeljini, turskim represivnim mjerama u Semberiji zbog posavske bune od 1868. do 1874. godine, Bijeljini u srpsko-turskom ratu 1876. godine, Semberiji u sarajevskom atentatu 1914. godine. Slijede istorijski podaci o naselju Janja kod Bijeljine, bankarstvu u prošlosti Bijeljine, zvaničnom imenovanju Bijeljine u kasabu 1580. godine, Srpskoj osnovnoj školi, razvoju medicine i medicinskim ustanovama u Bijeljini, selu Brodac kroz istoriju, te carskom beratima Selima III iz 1794. godine za Huseinhalifu u Bijeljini, u posjedu Mula Sulejmana Imamovića.

Tema Grabčanovićevog interesovanja su i nekadašnji zanati i saobraćaj u prošlosti Bijeljine, tumačenje pojma *HAJMANE* – koji se prema piscu povezuje sa slovensko-romanskim elementom stanovništva u Semberiji, tragovi samostana „*Sveta Marija u Polju*“, kao i lik i djelo prote Zaharija Popovića, uvaženog starješine crkve Sv. Georgija u Bijeljini. Grabčanovićev feljton donosi i tekstove o prvim čitaonicama i bibliotekama u Bijeljini, Milenku Atanackoviću - zaboravljenom bijeljinskom slikaru, starim nadgrobnim spomenicima, bijeljinskom revolucionarnom pokoljenju - grupi „*Crvena pravda*“ i njihovom atentatu na ministra unutrašnjih djela Kraljevine SHS Milorada Draškovića, osnivanju Fudbalskog kluba „Radnik“, porijeklu Roma u Bijeljini, carskim konjskim trkama u vrijeme Austro-Ugarske i nastanku pjesme „*Ah, moj Djogo, dobri Djogo*“ koja je vezana za naš grad.

Feljton „*Iz prošlosti našeg kraja*“ upoznaje nas i sa istorijom Dvorova kod Bijeljine, naseljavanjem srpskog stanovništva u Semberiju, Fiskulturnim društvom „*Radnik*“, Magdalenom Nikolić Živanović – prvom bijeljinskom pjesnikinjom, protivpožarnom zaštitom u Bijeljini, naseljavanjem Mađara i Slovaka u Semberiji, srpskim narodnim običajima, porijeklom muslimanskog stanovništva u Bijeljini, prvom proslavom 1. maja u Bijeljini 1911. godine.

U nastavku feljtona autor se bavi razlozima izostanka ustanka u Semberiji od 1875. do 1876. godine, starim srpskim i muslimanskim gradskim narodnim nošnjama, a kroz niz nastavaka i o podizanju javnih objekata u Bijeljini. Najprije nas upoznaje s općim istorijskim pregledom i sakralnim objektima iz osmanskog perioda - džamijom sultana Sulejmana, džamijom Mehmed Salih Vehid Paše – džamija Janjica, turbetom turskog binbaše Sadik-age i Krpića džamijom, džamijom Ahmetage Salihbegovića i Helvetijskom tekijom, džamijom u Dašnici i srpsko - pravoslavnom crkvom Sv. Georgija. Među javnim objektima u Bijeljini slijede prikazi rimokatoličke crkve Blažene djevice Marije, zgrada stare „Beledije“ i „Konaka“, Gradske vijećnice, stare i nove Srpske osnovne škole, objekta Komunalne i Trgovačke škole kao i nove zgrade Trgovačke škole u Bijeljini.

Grabčanovićeви tekstovi nas upoznaju i sa porijeklom i nastankom imena Semberija, prvom „*zelenom pijacom*“ u Bijeljini, društvenim mlinom „*Drina*“, starim kućnim namještajem, revolucionarno - komunističkom aktivnošću Ivice Marušića u organizovanju radnika u Bijeljini, klimatskim promjenama u Semberiji od turskog perioda sa stanjem šumskog i bogatstva u rječicama i poslasticama koje su nastupile nakon velikih sječa šuma i krčenja zemljišta. Nekoliko priloga Grabčanović je posvetio i selu Popovi – istorija sela Popovi i pojedinih porodica, Popovima iz perioda austrijsko-turskih ratova, Popovima i podsjećanju na Filipa Višnjića i ustanke u Srbiji. U daljim nastavcima feljtona govori o Garibaldincima na Drini, te semberskim motivima u poeziji pjesnika Silvija Strahimira Kranjčevića koji je neko vrijeme radio kao nastavnik u Trgovačkoj školi u Bijeljini. Čak dvanaest priloga Mustafa Grabčanović je posvetio radničkim organizacijama i KPJ u Bijeljini. Slijedi kazivanje o selu Batković kao jednom od najstarijih naselja u Semberiji, od vremena neolita, preko slovenskog naseljavanja te osmanskog perioda i dalje, uz prilog o doseljavanju Karavlahi i njihovom životu u Batkoviću.

Kroz četiri teksta Mustafa Grabčanović se detaljno bavi i *Rezolucijom bijeljinskih muslimana* iz ratne 1942. godine u kojoj se poziva na prestanak zavade, pljačke, osvete i ubijanja među stanovnicima Semberije.

Tokom 1989. godine Grabčanović se uz nove priloge djelimično vraća nekim već ranije obrađenim temama uz proširenje podataka. Nižu se tako tekstovi o prvom pomenu imena Bijeljina, broju stanovnika grada kroz istoriju prema svim zvaničnim popisima, o Jevrejima i Nijemcima u Bijeljini, zgradi stare „Beledije“, turbetu turskog bimbaše Sadik - age, zgradi Helvetijske tekije, starim ugostiteljskim objektima, kafanama i hotelima, privrednim objektima, dioničarskim društvima i ciglanama, starim stambenim objektima, prvom statutu Bijeljine i zelenoj pijaci, raznim zanimljivim objektima u Janjica čaršiji uz spisak opančara koji su imali radnje u ovom dijelu grada. Grabčanović iznova piše i o prvim čitaonicama, štampi i drugim elementima grada krajem 19. vijeka, o razvoju bioskopa u Bijeljini do savremenog doba, o spomeniku Kralju Petru I Karadjordjeviću, „Malom parku“ i Luft-kafeu na mjestu gdje je izgrađen Omladinski dom, hanovima u Bijeljini, izgradnji parka u Bijeljini, staroj električnoj centrali, javnoj rasvjeti i ostalim poslovima električne centrale, kulturnoj kafani „Zvijezda“ i njenoj ulozi u političkim događajima u Bijeljini između dva svjetska rata. Poslednji tekst feljtona, koji govori o jevrejskoj sinagogi i meldaru, objavljen je 1. juna 1990.¹³

Nedugo potom, Mustafa Grabčanović preminuo je 4. avgusta 1990. godine. Bijeljincima je ostao u sjećanju kao izuzetno marljiv, svestrano obaviješten i lucidan istoričar koji je bio prava riznica podataka o prošlosti svoga grada. Da njega nije bilo, slobodno se može reći, mnoga dragocjena saznanja o prošlim vremenima danas ne bismo imali.¹⁴

GRABČANOVIĆEV RAD O PROŠLOSTI BIJELJINE I SEMBERIJE KAO DIO LOKALNOG KULTURNOG NASLIJEĐA

Od prvog pojavljivanja Mustafe Grabčanovića kao autora kratkog kulturno - istorijskog priloga pod nazivom Monografija Grada Bijeljine u okviru Generalnog urbanističkog plana Bijeljine¹⁵ 1956. godine i njegovog daljeg

¹³ Mustafa Grabčanović, *Bijeljina koja nestaje 24-jevrejska sinagoga i meldar* (Iz prošlosti našeg kraja 172), *Semberske novine*, god. X, br. 224, Bijeljina 1. VI 1990, 8.

¹⁴ Redakcija, *Mustafa H. Grabčanović – sjećanje*, *Семберске новине*, бр. 253, Бијељина, 24.09.1991, 15.

¹⁵ Mustafa Grabčanović, *Monografija Grada Bijeljine*, БИЈЕЉИНА-ГЕНЕРАЛНИ УРБАНИСТИЧКИ ПЛАН, Урбанистички завод НРБиХ, Сарајево, 1956, 3-14.

istraživanja prošlosti Bijeljine i okoline, pa sve do njegove smrti 1990. godine, u Semberiji se apsolutno niko nije bavio sličnim poslom.

Činjenica jeste da Bijeljina nije imala lokalni potencijal ni u institucijama ni u ljudskim resursima koje bi se naučno utemeljeno bavile ovakvim opsežnim istraživanjima prošlosti. Možda još važnija činjenica jeste da se nakon Drugog svjetskog rata i uspostavljanja novog socijalističkog poretka istraživački fokus po pravilu bazirao na onome što je imalo veze ili s predratnim ilegalnim komunističkim pokretom ili s Narodnooslobodilačkom borbom i socijalističkom revolucijom pod vodstvom KPJ.¹⁶ Ono što se dešavalo prije toga ili izvan toga, u Bijeljini je bilo ili tabuisano, ili jednostavno nije dolazilo na red, a među etabliranim istraživačima sa strane, uz rijetke arheologe i etnologe¹⁷, nije bilo nikakvog interesovanja za udubljanje u istoriju skrajnute semberske provincije u tadašnjoj Bosni i Hercegovini.

Srećom, kao istraživač amater koji je sam sebe finansirao, radoznalog duha i posvećenosti najraznovrsnijim temama koje su imale veze s rodним gradom, Mustafa Grabčanović nije pretjerano mario za zvaničnu istraživačku politiku. Godinama je pasionirano sakupljao i bilježio svaki podatak o zavičaju do koga je tokom svojih pohoda po bibliotekama, arhivima i muzejima mogao da dođe. Zapisi su se gomilali, uređivali, i pod njegovim perom izranjale su „*slike bijeljinske istorije, objektivne, nepristrasne, precizne i zanimljive*“¹⁸.

Povodom objavljivanja stotog nastavka feljtona „*Iz prošlosti našeg kraja*“ u Semberskim novinama upriličen je kratak intervju s Mustafom Grabčanovićem u kome je između ostalog rekao: „Istorija je u pravom smislu te riječi, moja životna radost. Zavolio sam je još u gimnaziji, a istorijom našeg kraja, inače vrlo malo izučavanom, počeo sam se baviti na podsticaj akademika profesora Hamdije Kreševljakovića. Bilo je to neposredno nakon rata, i od tada sam postao saradnik svih naučnih institucija u zemlji u kojima postoje neki tragovi istorije našeg kraja.

Svojevremeno sam dobio, za mene sasvim neočekivano, glavnu nagradu na konkursu za uvod u dokumentaciju Urbanističkog plana Bijeljine. Taj moj rad „*Monografija grada Bijeljine*“ – iz 1956. godine, zaslužio je i Spomen - plaketu

¹⁶ Kao primjer navodimo ediciju „*Semberija u NOB i socijalističkoj revoluciji*“ 1941-1945, Bijeljina-Tuzla, 1972., 1981, koja je objavljena u 5 knjiga u periodu od 1972. do 1981. čiji su autori bili kako eminentni stručnjaci iz istorije tako i svjedoci i učesnici ratnih događaja 1941-1945.

¹⁷ Arheolozi Zdravko Marić, Milica Kosorić, Irma Čremošnik i etnolozi Milenko Filipović, Radmila Kajmaković, Salih Kulenović, svi iz muzejskih ustanova Tuzle ili Sarajeva

¹⁸ Jusuf Trbić, 187.

Bijeljine, kao i više priznanja od eminentnih naših istoričara, a 1959. godine dobio sam Medalju rada kojom me je odlikovao Predsjednik SFRJ drug Tito. Ali za mene bi najveće priznanje bilo da se ta moja monografija najzad odštampa, da ugleda svjetlost dana, da ostane za buduća pokoljenja.

U aprilu 1980. godine sklopio sam ugovor sa SIZ-om¹⁹ kulture o njenom štampanju. Prethodno su moju knjigu mnogi pročitali, među njima i Rodoljub Čolaković, Slavko Mićanović, dr Stojan Tomić²⁰ i drugi, i pohvalno se o njoj izrazili. Međutim, SIZ je iz meni nepoznatih razloga, jednostavno raskinuo taj ugovor. Razlog je bio, tako su rekli, nedostatak para. Ipak, štampale su se do sad monografije mnogih semberskih sela, a Bijeljina je ostala, koliko znam, jedini grad u BiH, koji takvu monografiju nema. Zbog toga sam se opredijelio da saradujem u Semberskim novinama, da bar tako ostane nešto zapisano, od onoga što sam više od tri decenije sakupljao. Šteta je da se istorija zaboravi. Bio bih zahvalan svima koji bi pomogli da se monografija najzad pojavi, odrekao bih se svog honorara, neka je izdavač da na recenziju kome želi, samo da ostane taj trag o prošlosti našeg kraja. Ako ništa drugo, moj zavičaj je bar to zaslužio i ja sve što radim – radim samo zbog toga. “. ²¹

Smjena generacija muzealaca u Bijeljini, koja se sticajem okolnosti odvijala tokom ratnih događaja u BiH devedesetih godina 20. vijeka, podrazumijevala je dugotrajan i detaljan posao revizije fundusa Muzeja Semberije. Upoznavanje sa hiljadama eksponata, arhivskih i foto dokumenata i obimne hemerotečke građe bilo je fokusirano na elemente lokalne baštine koja se pred nama otkrivala u svoj svojoj raznovrsnosti i značenju. Posebno značajno pokazalo se iščitavanje feljtonskih priloga Mustafe Grabčanovića u Semberskim novinama u kome je na jasan i jednostavan način prezentirana ukupna istorijska, kulturna i tradicijska slika Bijeljine i Semberije.

U godinama i decenijama koje su uslijedile, većina stručnih radova Muzeja Semberije, i ne samo ove ustanove, osnovne podatke za dalja istraživanja i njihovu prezentaciju pronalazili su upravo u tekstovima Mustafe Grabčanovića: na primjer, o starim bijeljinskim porodicama, o znamenitim građevinama u Bijeljini, o ostavštini bijeljinskih Jevreja, razvoju bankarstva, srpskim

¹⁹ Samoupravna interesna zajednica

²⁰ Svi navedeni bili su istaknuti društveno - politički radnici, predratni komunisti. Čolaković i Mićanović i sami su se bavili književnim radom, Tomić je nakon dugogodišnjeg staža predsjednika općine Bijeljina bio profesor Univerziteta u Sarajevu.

²¹ Mustafa H. Grabčanović, *Javni objekti u Bijeljini (6 nastavak) - iz prošlosti našeg kraja 100*, Semberske novine, god. 6, br. 147, Bijeljina, 1. mart 1987, 8.

nacionalnim udruženjima, istoriji Bijeljine od prvog pomena imena grada 1446. godine, zanatskim udruženjima, pozorišnom životu u gradu, Slovacima i Nijemcima u Bijeljini, gradskim pijacama, zgradi Konaka iz 1876. godine, razvoju bioskopa u gradu, o stogodišnjici organizovanog zanatstva u Semberiji, ženama u istoriji Semberije.²²

Tako su Grabčanovićeve decenijska istraživačka aktivnost i dragocjeni zapisi najzad izašli iz okvira novinskog feljtona i mada posredno, napokon dobili priznanje i zasluženno mjesto u osvjetljavanju događaja, zbivanja, znamenitosti i nezaboravnih ličnosti zavičaja. Jednom riječju, djelo Mustafe Grabčanovića kao prvog bijeljinskog hroničara postalo je samo za sebe svojevrsno kulturno dobro naše lokalne zajednice.

ZAKLJUČAK

Još od gimnazijskih dana, Bijeljinaac Mustafa Grabčanović bio je naklonjen pisanju poezije i istorijskim istraživanjima. Iako kasnije po zanimanju poreski službenik, decenije života, posebno penzionerske godine, strastveno je podredio istraživanju prošlosti Bijeljine i okoline i bilježenju svih podataka do kojih je o zavičaju mogao doći u mnogim naučno-istorijskim ustanovama širom bivše SFRJ

²² Мирко Бабић, *Из колекције старих бијељинских породица – Јовичићи*, Музеј Семберије, Бијељина, 1996.; Мирко Бабић, Зоран Мидановић, *Из историје старих и знаменитих грађевина у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 1997.; Тања Лазић, Зоран Мидановић, *Из историје јеврејских грађевина у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 1998.; Мирко Бабић, Тања Лазић, Зоран Мидановић, *Банке у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 1999.; Тања Лазић, *Из историје српских националних удружења у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 2000.; Мирко Бабић, Зоран Мидановић, *Бијељина кроз вијекове 3.03.1446-3.03.2001, стална историјска поставка*, Музеј Семберије, Бијељина, 2001.; Тања Лазић, *Из историје занатлијских удружења у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 2002.; Зоран Мидановић, *Из историје позоришног живота у Бијељини до 1941.*, Музеј Семберије, Бијељина, 2004.; Мила Станојевић, Зоран Мидановић, *Словаци у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 2005.; Тања Лазић, *Кроз бијељинске пијаче*, Музеј Семберије, Бијељина, 2006.; Мила Станојевић, Зоран Мидановић, *Нијемци у Семберији*, Музеј Семберије, Бијељина, 2007.; Тања Лазић, Петар Илић, Милорад Стевић, *100 година организованог занатства у Семберији 1907-2007*, ОЗПУ „Предузетник“ – Музеј Семберије, Бијељина, 2007.; Мирко Бабић, *Тридесет година Музеја у згради Конака*, Музеј Семберије, Бијељина, 2008.; Зоран Мидановић, *Вијек биоскопа у Бијељини 1909-2009*, Музеј Семберије, Бијељина, 2009.; Тања Лазић Радмила Жигић, Љубинка Вукашиновић, *Жене у историји Семберије*, Организација жена „Лара“, Бијељина, 2012.

i izvan nje. Kao rezultat toga, nastali su brojni i raznovrsni tematski zapisi o istoriji grada, ljudima, događajima, od najstarijih vremena pa do polovine 20. vijeka.

U nemogućnosti da svoj rad publikuje na pravi način, kao knjigu koja bi bila istinski čuvar prošlosti zavičaja od zaborava, godine 1981. godine odlučio je da svoje zapise ponudi na objavljivanje tek osnovanim Semberskim novinama kroz formu feljtona, „*da bar nešto ostane od onoga što je tri decenije sakupljao*“.

Za nepunih deset godina koliko je feljton pod nazivom „*Iz prošlosti našeg kraja*“ izlazio, objavljena su sto sedamdeset i dva priloga. Iako najčešće nisu bili hronološki i tematski povezivani, iz broja u broj otkrivali su čitaocima potpuno novu sliku grada i okoline, događajima i ljudima iz prošlosti davali novo značenje, a potencijalnim novim istraživačima lokalne istorije nudili podsticaj za budući rad i brojne teme za dalju razradu.

I nakon ratne tragedije u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine i svih njenih posljedica, među kojima i prave pomame „*novistorijskih*“ tumačenja svega i svačega, zapisi Mustafe Grabčanovića ostali su i dalje nedotaknuti, neoskrnavljeni, i neumanjene vrijednosti. Svaki objektivan ljubitelj prošlosti ili istraživač, u njegovom radu i danas pronalazi izuzetne i brojne podatke o lokalnoj istoriji, kulturi, tradiciji, a mnoge decenijama zanemarene i zaboravljene teme i istorijske činjenice, događaji i znameniti ljudi našeg kraja, izranjaju iz prošlosti kao nepogrešivi putokazi u kulturi sjećanja.

Stoga ovo nesebično zavještanje zavičaju, najprije kroz autorski feljton u lokalnim novinama, a zatim i kroz knjigu ***Bijeljina i Bijeljinci*** koju su 2006. godine priredili Grabčanovićeви naslednici uz pomoć BZK „*Preporod*“ iz Bijeljine, ostaju naraštajima kao izuzetna baza podataka o našem kraju i potvrda značaja i veličine rada prvog bijeljinskog hroničara i čuvara lokalnog kulturnog naslijeđa, Mustafe Grabčanovića.

SUMMARY

Ever since his high school days, Mustafa Grabcanovic from Bijeljina was fond of writing poetry and historical research. Although he later became a tax official by profession, he devoted decades of his life, especially his retirement years, to researching the past of Bijeljina and its surroundings and recording all the information he could find about his homeland in many scientific and

historical institutions throughout the former SFRY and beyond. As a result, numerous and varied thematic records about the history of the city, people, and events were created, from the earliest times to the middle of the 20th century.

Unable to publish his work in the right way, as a book that would be a true guardian of the past of his homeland from oblivion, in 1981 he decided to offer his writings for publication to the newly founded Semberske Newspaper in the form of a feuilleton, "so that at least something remains of what has been collecting for three decades".

In the less than ten years that the feuilleton entitled "From the past of our region" was published, one hundred and seventy-two articles were published. Although they were most often not chronologically and thematically connected, from issue to issue they revealed to readers a completely new image of the city and its surroundings, gave new meaning to events and people from the past, and offered potential new researchers of local history an incentive for future work and numerous topics for further elaboration.

Even after the war tragedy in Bosnia and Herzegovina from 1992 to 1995 and all its consequences, including the frenzy of "new historical" interpretations of everything and anything, Mustafa Grabcanovic's writings remained untouched, undefiled, and of undiminished value. Every objective lover of the past or researcher, in his work even today finds exceptional and numerous data about local history, culture, tradition, and many decades neglected and forgotten topics and historical facts, events and famous people of our region, emerge from the past as unmistakable signposts in to the culture of memory.

Therefore, this selfless bequest to the homeland, first through the author's feuilleton in the local newspaper, and then through the book "Bijeljina and Bijeljinci", prepared in 2006 by Grabcanovic's heirs with the help of BZK "Preporod" from Bijeljina, remain for generations as an exceptional database of our region and a confirmation of its importance and the magnitude of the work of the first Bijeljina chronicler and guardian of the local cultural heritage, Mustafa Grabcanovic.

IZVORI I LITERATURA

Бабић, М, *Из колекције старих бијељинских породица – Јовичићи*, Музеј Семберије, Бијељина, 1996;

Бабић, М, Мидановић, З, *Из историје старих и знаменитих грађевина у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 1997. ;

Бабић, М, Лазих, Т, Мидановић, З, *Банке у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 1999.;

Бабић, М, Мидановић, З, *Бијељина кроз вијекове 3.03.1446-3.03.2001, стална историјска поставка*, Музеј Семберије, Бијељина, 2001;

Бабић, М, *Тридесет година Музеја у згради Конака*, Музеј Семберије, Бијељина, 2008;

Grabčanović, М, *Monografija Grada Bijeljine*, Бијељина - генерални урбанистички план, Урбанистички завод НРБиХ, Сарајево, 1956;

Grabčanović, М, *Bijeljina i Bijeljinci*, ВЗК „Preporod“ Бијељина, 2016;

Kisch, E. E, *Zapiši to, Kisch*, Naklada „Binoza“ – Zagreb – Novinarski dom, 1930;

Лазих, Т, Мидановић, З, *Из историје јеврејских грађевина у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 1998;

Лазих, Т, *Из историје српских националних удружења у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 2000;

Лазих, Т, *Из историје занатлијских удружења у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 2002;

Лазих, Т, *Кроз бијељинске пијаци*, Музеј Семберије, Бијељина, 2006;

Лазих, Т, Илић, П, Стевић, М, *100 година организованог занатства у Семберији 1907-2007*, ОЗПУ „Предузетник“ – Музеј Семберије, Бијељина, 2007;

Лазих Т, Жигић, Р, Вукашиновић, Љ, *Жене у историји Семберије*, Организација жена „Лара“, Бијељина, 2012;

Мидановић, З, *Из историје позоришног живота у Бијељини до 1941*, Музеј Семберије, Бијељина, 2004.

Мидановић, З, Станојевић, М, *Словаци у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 2005. ;

Мидановић, З, Станојевић, М, *Нијемци у Семберији*, Музеј Семберије, Бијељина, 2007;

Мидановић, З, *Вијек биоскопа у Бијељини 1909-2009*, Музеј Семберије, Бијељина, 2009;

Секулић, Панто, Ст, *Књижевни и културни видици Семберије*, Народна Библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина, 2002;

Trbić, J, *Čuvari vremena 2*, BZK „Preporod“, Bijeljina/Sarajevo, 2016;

Brazde, list za književnost i kulturu, br. 5, Bijeljina, 24. maj 1964 - br. 36-37, Bijeljina, 25. maj 1984;

Semberske novine, glasilo SSRN Opštine Bijeljina, br. 18, Bijeljina, 1.09.1981 – Br. 253, Bijeljina, 24.09.1991;

Mustafa Hadžigrabčanović

https://hr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Hadžigrabčanović (pristupljeno 6.07.2023);

Mustafa Grabčanović – Noć na Drini

<https://preporodbn.com/mustafa-grabcanovic-noc-na-drini/> (pristupljeno 6.07.2023);